

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2022, 9 (1), 1-25

**HANEFÎ HUKUKUNDA HUKUKÎ DÜZENLEMELERE ETKİSİ BAKIMINDAN MEBİ'-
SEMEN AYRIMI**

**In Ḥanafî Law Distinction Between Mabî' and Thaman in terms of Its Effect on
Legal Arrangements**

Ünal YERLİKAYA

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Bölümü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, unalyerlikaya@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-
2068-4887.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 05/01/2022
Kabul Tarihi / Accepted: 16/05/2022
Yayın Tarihi / Published: 30/06/2022
Cilt / Volume: 9
Sayı / Issue: 1
Sayfa / Pages: 1-25

Atıf / Cite as: Yerlikaya, Ünal. "Hanefî Hukukunda Hukukî Düzenlemelere Etkisi Bakımından Mabi'-Semen Ayrımı" [In Ḥanafî Law Distinction Between Mabî' and Thaman in terms of Its Effect on Legal Arrangements]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 9/1 (2022), 1-25. Doi: <https://www.doi.org/10.17859/pauifd.1053648>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar/lar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 9 (1) 2022: 1-25
**HANEFÎ HUKUKUNDA HUKUKÎ DÜZENLEMELERE ETKİSİ BAKIMINDAN
MEBÎ'-SEMEN AYRIMI***

Ünal YERLİKAYA**

Öz

Hanefî hukuk literatürünün satım akdiyle ilgili kısımları incelendiğinde, mebî'-semen ayrımına meşruiyet ölçütü olarak özel bir önem atfedildiği görülmektedir. Bu sebeple söz konusu ayırım, satım akdinin hukukî varlık ve geçerliliğinden sonuçlarına kadar hemen her hususla ilişkilendirilmektedir. Mebî'-semen ayrımına göre şekillenen hukukî düzenlemelerden bazıları ön plana çıkmaktadır ki bunlardan ilki, mebî'in, akit esnasında satıcının mülkiyetinde teslim elverişli bir biçimde hazır bulunmasının, akdin hukukî varlığı bakımından zorunlu olmasına karşılık aynı durumun semen bakımından zorunlu olmamasıdır. İkincisi, satıcının semen üzerindeki mülkiyetinin akitle birlikte istikrar bulmasına karşılık müşterinin mebî' üzerindeki mülkiyetinin ancak kabz ile istikrar bulmasıdır. Üçüncüsü, kabzdan önce satıcının semen üzerinde tasarrufta bulunmasının hukuken meşru olmasına karşılık müşterinin mebî' üzerinde tasarrufta bulunmasının meşru olmamasıdır. Sözü edilen hukukî düzenleme farklılıklarının açığa çıkmasında iki temel gerekçe bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Hanefî hukukunda mebî'in, akdin varlığının kendi varlığına bağlı olduğu unsur (şart); semenin de akdin sonucu (hükmü) olarak görülmesidir. İkincisi ise terminolojik içerikleri bakımından mebî'in aynla semenin de deynle özdeşleştirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Hanefî Hukuku, Mebî', Semen, 'Ayn-Deyn Ayrımı.

**In Hanafi Law Distinction Between Mabî' and Thaman in terms of Its
Effect on Legal Arrangements**

Abstract

When the parts of the Hanafi law literature related to the sales contract are examined, it is seen that special importance is attributed to the distinction between mabî' (purchased/sold item) and thaman (purchase/sale price) as a criterion of legitimacy. For this reason, this distinction is associated with almost every issue from the legal existence and validity of the sales contract to its results. Some of the legal arrangements which are shaped according to the mabî'-thaman distinction come into prominence. The first of these is that while the mabî's being present in the property of the seller at the time of the contract in a manner suitable for delivery is obligation in terms of the legal existence of the contract, there is not such an obligation for thaman. The second is that while the seller's ownership of the thaman becomes definite with the contract, the customer's ownership of the mabî' becomes definite only with qabḍ (taking

* Yazar makalede *Etik Kurul İzni* gerektirecek bir durum bulunmadığını ve bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, unalyerlikaya@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2068-4887.

possession). The third is that while the legal transaction of the seller on the thaman is legitimate before the qabḍ, the legal transaction of the customer on the mabī' is not legitimate. These differences are mainly dependent on two reasons. The former is that while the mabī' is seen as the *shart* (condition) in which the existence of the contract depends on its existence, the thaman is seen as the result of the contract in Ḥanafī law. The latter is the identification of mabī' with 'ayn and thaman with dayn in terms of their terminological contents.

Keywords: Islamic Law, Ḥanafī law, Mabī', Thaman, 'Ayn-Dayn Distinction.

Structured Abstract

In Ḥanafī legal terminology, the concepts of mabī' (purchased/sold item) and thaman (purchase/sale price) are used as broad and narrow/technical senses. In its broad sense, mabī' means the goods which is subject to sale, whether it is 'ayn or dayn. Thaman means the sale price, whether it is 'ayn or dayn. In its narrow/technical sense, mabī' indicates the goods which is suitable for *ta'ayyun bi al-ta'yīn* (to be determined by specification) and determined at the time of the sales contract. Thaman indicates the sale price which is not suitable for *ta'ayyun bi al-ta'yīn* and becomes definite as a debt in the customer's *dhimmah* (the legal quality that enables a person to acquire rights and assume obligations) at the time of the sale contract. While the mabī' is seen as the *shart* (condition) in which the existence of the contract depends on its existence, the thaman is seen as the result of the contract in Ḥanafī law. For this reason, the conditions of being present in the outside world, being in the seller's property at the time of sale and being suitable for delivery are specific to mabī'. There are no such conditions for thaman in terms of the legal existence of the sales contract. In Ḥanafī literature, while the mabī' is defined as the subject of the contract, the definition of the thaman as the thing through which the purchase is made is a result of the same distinction. There are two criteria in the determination of mabī' and thaman in Ḥanafī law. The former of them is the nature of the goods subject to exchange and the latter is the formal form of the declaration of intention. In all exchange transactions, money is always in the position of thaman, regardless of the formal form of the declaration of intention. This situation is a result of the fact that the money is not suitable for *al-ta'ayyun bi al-ta'yīn*. In the same way, the formal form of the declaration of intention does not have a decisive function in the *mubādala al-'ayn bi al-'ayn* (exchange of a determined goods with a determined goods). In such exchanges, both goods are in the position of mabī'. The formal form of the declaration of intention is decisive in the *mubādala al-'ayn bi al-dayn* (exchange of a determined goods with a non-determined goods). In such exchanges, the sales contract is legitimate if *al-'ayn* (determined goods) is in the position of mabī' and *al-dayn* (non-determined goods) is in the position of thaman. In the opposite case, the sales contract is not legitimate. In the case that some of the goods in a set are subject to sale, there is a difference between *al-'amvāl al-mithliyya* (fungible goods) and *al-'amvāl al-qiyamiyya* (nonfungible goods). In this type of sales contract, it is obligatory to specify the *al-'amvāl al-qiyamiyya* subject to sale from within the cluster. There is no obligation to specify individually in the sale of *al-'amvāl al-mithliyya*. In the sale of such goods (*al-'amvāl al-mithliyya*), the quantity specification is sufficient for the legitimacy of the contract. It is not legitimate to sell mabī' before *qabḍ* (taking possession). On the other hand, the sale of thaman is legitimate, provided that it is limited to its sale to the customer.

There are two reasons for this difference between mebî' and thaman. The former is that while the mebî' is 'ayn, the thaman is dayn. The latter is that while the seller's ownership of the thaman becomes definite with the contract, the customer's ownership of the mebî' becomes definite only with qabd.

GİRİŞ

Hanefî hukuk literatürünün satım akdiyle ilgili kısımları incelendiğinde, akde ilişkin birçok düzenleme bakımından mebî'-semen ayrımına özel bir önem ve işlevsel bir ayrım niteliği atfedildiği görülmektedir. Öyle ki, akdin hukukî varlığı, geçerliliği ve sonuçlarıyla ilgili düzenlemeler ile hangi türden mübâdele biçimlerinin meşru hangi türden olanlarının meşru olmadığı gibi hususlar hemen tümüyle mebî'-semen ayrımıyla ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Bu sebeple, mebî' ve semen kavramlarının terminolojik içeriklerinin ne olduğu; semene özgü hükümlere nispetle mebî'e özgü hükümlerin daha katı biçimde düzenlenmesinin hangi gerekçelere dayandığı ve ne tür bir teorik izahının bulunduğu; bir satım işleminde karşılıklı bedellerden hangisinin mebî' hangisinin semen olarak tayin edileceği hususunda hangi ölçütlerin esas alındığı; malların nitelikleri ile mebî' ve semenin tayini arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı; mebî'-semen ayrımı ile ayn-deyn ayrımı arasında ne tür bir ilişki bulunduğu ve nihayet mebî'-semen ayrımının akdin sonuçlarına/hükümlerine etkisinin ne olduğu gibi hususların yeter düzeyde ele alınıp ortaya konması, akde ilişkin düzenlemelerin şekillenmesi ile mebî'-semen ayrımı arasındaki ilişkinin kavranabilmesi bakımından oldukça önemlidir.

Mebî'-semen ayrımının sözü edilen önemi sebebiyle, bu çalışmada, mebî' ve semen kavramlarının Hanefî terminolojideki geniş ve dar/teknik kullanımlarının tespiti, akitle ilişkileri bakımından mebî' ile semen arasındaki mahiyet farkı, malların nitelikleri ve irade beyanının biçimsel formu ile mebî' ve semenin tayini arasındaki ilişki, mebî'-semen ayrımı ile ayn-deyn ayrımı arasındaki ilişki, küme halde bulunan malların ferden tayin zorunluluğu bakımından mislî mal-kıyemî mal farkı ve nihayet mebî'-semen ayrımının akdin sonuçlarına etkisi üzerinde durulmuştur. Belirtmemiz gerekir ki, mebî'-semen ayrımının akdin hükümlerine etkisi konusu, makale düzeyindeki bir çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşacak genişlikte bir konudur. Bu sebeple çalışmamızda, akde ilişkin düzenlemeler bakımından mebî'-semen ayrımının öne çıkan ve oldukça işlevsel olan yönleri inceleme konusu edilmiştir.

1. Mebî' ve Semen Kavramları

Hanefî hukuk literatüründe mebî' ve semen kavramları, biri geniş, diğeri de dar ve teknik olmak üzere iki farklı içerikte kullanılmaktadırlar. Geniş anlamıyla mebî', bir mübâdele işleminde, ister ayn ister deyn niteliğinde olsun satıma konu edilen malı; semen de ister ayn ister deyn niteliğinde olsun satım bedeli konumundaki karşı malı ifade etmektedir. Mebî' ve semenin geniş kullanımları daha çok, teknik anlamları itibarıyla satım akdi dışında kalan mübâdele türleri bakımından söz konusudur. Çünkü aşağıdaki ifade edileceği üzere, satım akdinin *aynın deyn niteliği taşıyan bir bedel karşılığı satımı* biçimindeki teknik anlamı bakımından, mebî' ve semenin geniş

anlamlarıyla kullanımı söz konusu değildir. Söz gelimi, bir selem akdinde (deynin ayna karşılık satımında), akde konu olan ve akitte öngörülen ileri bir tarihte teslim edilmek üzere satıcının zimmetinde hükmî bir mal olarak bulunan malın (misli malın/deynin) mebî'; satım bedeli olan ve akit esnasında teslimi öngörülen ayn niteliğindeki malın da semen (es-semenü'l-ayn) olarak nitelendirilmesi, onların geniş kullanımlarını örneklemektedir.¹ Benzer şekilde Hanefî literatürdeki, ayn niteliğindeki bir malın yine ayn niteliğindeki bir malla mübâdelesinde (mukâyeda) karşılıklı bedellerden her birinin bir yönüyle semen özelliği taşıdığı;² sarf (paranın parayla mübâdelesini) işlemi karşılıklı bedellerden her birinin bir yönüyle mebî' özelliği taşıdığı³ biçimindeki ifadelerde mebî' ve semen kavramları geniş anlamıyla kullanılmaktadır. Kısacası geniş anlamıyla mebî', ister ayn ister deyn niteliğinde olsun, *satıma konu edilen malı*; semen ise, ister ayn ister deyn niteliğinde olsun, *satım bedelini* ifade etmektedir.

Hanefî literatürde, dar ve teknik içeriği bakımından mebî', *akit esnasında tayinle taayyün eden şey*⁴ ve *akde en başından ayn olarak konu olan şey*⁵ biçiminde; semen ise, *akit esnasında tayinle taayyün etmeyen şey*⁶ ve *akdin varlığıyla birlikte kişinin (müşterinin) zimmetinde deyn olarak sabit olan şey*⁷ biçiminde tanımlanmaktadır. Hanefî literatürde mebî' ve semen kavramları, yaygın olarak sözü edilen dar/teknik anlamlarıyla kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere söz konusu tanımlarda mebî',

¹ Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkindî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984), 1/37-38; Burhânuddîd Ebu'l-Ma'âlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz İbn Mâze el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 6/275; Alâuddîn b. Ahmed b. Muhammed Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr 'an Uşûli Fahri'l-İslâm el-Pezdevî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 3/472; Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî, "el-Inâye Şerhu'l-Hidâye", *Fethu'l-ḳadîr*, İbnü'l-Hümâm, (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 6/243.

² Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/38; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/275; Bâbertî, "el-Inâye", 6/243; İbn Âbidîn Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz, *Reddü'l-muḥtâr 'ale'd-Dürri'l-muḥtâr* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003), 7/540.

³ Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010), 7/219. Ayrıca bk. Beşir Gözübenli, "Semen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/466.

⁴ Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/37; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/216; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/274; Bâbertî, "el-Inâye", 6/242.

⁵ Bâbertî, "el-Inâye", 6/242. Mebî'in dar ve teknik anlamı ile ayn arasındaki ilişki hakkında ayrıca bk. Bilal Aybakan, "Mebî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/212.

⁶ Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/37; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/216; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/274; Bâbertî, "el-Inâye", 6/242; İbnü'l-Hümâm Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, *Fethu'l-ḳadîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 7/127.

⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 14/2; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/274; Bâbertî, "el-Inâye", 6/242; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 7/375.

doğrudan ayn⁸ ile; semen ise doğrudan deyn⁹ ile ilişkilendirilmektedir. Mebî' ile ayn ve semen ile deyn arasındaki ilişkinin, dolayısıyla mebî' ve semenin teknik kullanımlarının kavranabilmesi, iki hususun ana hatlarıyla bilinmesine bağlıdır. Onlardan ilki, tayinle taayyüne elverişlilik ile malların nitelikleri arasında ne tür bir ilişki bulunduğu ve ikincisi de bey'in (satım akdinin) geniş ve dar/teknik kullanımlarının ne tür birer mübâdeleyi temsil ettiği hususudur.

Tayinle taayyüne elverişlilik bakımından paralar (altın, gümüş ve itibarî paralar), kıyemî mallar ve mislî mallar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Hanefî düşünceye göre paralar (nukûd), muâvazalı akitlerde tayinle taayyüne elverişli olmayan nitelikte mallardır.¹⁰ Dolayısıyla ister para ile isterse mislî veya kıyemî bir malla mübadele edilsin, her türden muâvazalı akitte para, tayinle taayyün etmemekte ve ferden belirlenmiş muayyen bir mal haline dönüşmemektedir. Paraların muayyen mal haline dönüşmesi ancak kabz ile mümkün olmaktadır. Buna göre bir satım işleminde, akit esnasında peşin ödenmesi öngörülmüş olsa bile, satım bedeli olan para, müşteri tarafından satıcıya teslim edilene kadar deyn niteliği taşımaktadır.

Kıyemî mallar, tayinle taayyün eden türden mallardır.¹¹ Mislî olmamasının bir sonucu olarak bu mallar, fiziksel/hakikî varlığından soyutlanıp yalnızca zimmette bir vasıf (hükûmî mal) olarak bulunmaya elverişli olmayan türden mallardır.¹² Bu yönüyle kıyemî mallar, deyn olmaya hiçbir biçimde elverişli değildir. Esasen Hanefî literatürde, *kıyemî malların ancak ayn olarak akde (satım akdine) konulabileceğinin*¹³ ifade edilmiş olması da bu sebeptedir.

Mislî malların taayyünü ise, kendine özgü bir durum arz etmektedir. Bu türden mallar, kimi durumlarda *tayinle taayyün etmekte* kimi durumlarda ise *kabz ile taayyün etmektedir*.¹⁴ Mislî malların tayinle taayyünü, mevcut ve küme halde bulunan fakat

⁸ Aynın kavramsal içeriği hakkında bk. Hayreddin Karaman. "Ayn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/257-258.

⁹ Deynin kavramsal içeriği hakkında bk. M. Akif Aydın. "Deyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/266-267.

¹⁰ Debûsî Ebû Zeyd Ubeydullâh b. Umer b. İsâ, *Takvîmü'l-edille fî usûli'l-fıkh* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye), 347-348; Serahsî, *el-Mebsût*, 14/15; Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/38; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/274; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 3/471; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 7/127. Hanefîlerin dışındaki İslam hukukçularının, akitlerde paranın tayinle taayyün ettiği ve dolayısıyla hukuki bakımdan para dışındaki mallar gibi değerlendirilmesi gerektiği yönündeki görüşleri için bk. Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1417/1997), 6/103.

¹¹ Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/39; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217.

¹² Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2; Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/39; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/241-242.

¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2; Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/39; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217; İbn Nüceym Zeynuddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dakâik* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 5/463.

¹⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/220-221; Ebû Bekr Alî b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira şerhu muhtasari'l-Kudûrî fî furû'l-hanefiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 1/491-492; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/412.

ferden muayyen hale getirilmemiş mislî mallar bakımından söz konusudur. Küme halde bulunan mislî mallardan birinin seçilip ayrılmasıyla, seçilip ayrılan o mal artık muayyen bir mala yani ayn niteliği taşıyan bir mala dönüşmektedir. Mislî malların kabz ile taayyünü ise, hâlihazırda mevcut olmayıp yalnızca borçlunun/müşterinin zimmetinde türü, miktarı ve niteliği yönüyle tanımlanmış mislî mallar (hükmî mallar) bakımından söz konusudur. Hükmî mal ise ancak deyn olmaya elverişlidir. Buna göre mislî mallar bakımından kabz ile taayyün etme, deyn niteliğindeki mislî mallar bakımından söz konusudur.¹⁵ Hanefî düşüncedeki ilkeye göre deyn, ancak alacaklı tarafından kabz edildiğinde ayna dönüşmektedir.¹⁶ Görüldüğü üzere, ancak kabz ile taayyün etme özellikleri bakımından, paralar ile zimmette sabit olan mislî mallar arasında benzerlik bulunmaktadır. Özetle paralar ile zimmette sabit olan mislî mallar deyn niteliğinde; buna karşılık kıyemî mallar ile muayyen mislî mallar ayn niteliğinde mallardır.

Geniş kullanımı açısından bakıldığında satım akdi; aynın aynla, aynın deynle, deynin aynla ve deynin deynle olmak üzere bütün mübâdele türlerini içine almaktadır.¹⁷ Dar ve teknik kullanımı açısından ise, *ayn niteliği taşıyan bir malın deyn niteliği taşıyan bedel karşılığı satımını (aynın deynle mübâdelesini)* ifade etmektedir.¹⁸ Aynın aynla mübâdelesinde (mukâyeda), ayn olmalarının bir sonucu olarak karşılıklı bedellerden her biri, mebî' hükmündedir. Dolayısıyla bu türden bir mübâdelede, teknik içeriğiyle bir semenin varlığından söz etme imkânı bulunmamaktadır. Deynin ayna karşılık satımı işlemi (selem akdinde), deynin mebî, aynın da semen konumunda bulunması sebebiyle, mebî' ve semenin teknik kullanımları söz konusu değildir. Deynin deyne karşılık satımı işlemi (sarf akdinde), tayinle değil ancak kabz ile taayyün etmelerinin bir sonucu olarak karşılıklı bedellerden her biri, deyn hükmündedir. Dolayısıyla bu türden bir mübâdelede, teknik içeriğiyle bir mebî'in varlığından söz etme imkânı bulunmamaktadır.

Aynın deynle mübâdelesinde (aynın deyne karşılık satımında) ise, aynın, para karşılığı ya da zimmette sabit mislî mal karşılığı satımı söz konusudur. Dar ve teknik anlamıyla kullanıldığında satım akdi, sözü edilen türdeki mübâdele biçimini temsil etmektedir. Satım konu malın ayn, satım bedelinin de deyn olması sebebiyle akdin bu türünde, mebî ve semen kavramları teknik içerikleriyle kullanılmaktadır. Çünkü satım akdinin bu türünde, akdin üzerine kurulu olduğu muayyen mal/ayn mebî'i, müşterinin zimmetinde sabit olan deyn ise semeni temsil etmektedir. Özetle; dar/teknik kullanımları açısından bakıldığında satım akdi, *aynın deyne karşılık*

¹⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/220-221; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/491-492; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/217; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/412.

¹⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/220-221; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/491-492; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/217; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/412.

¹⁷ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, 1/7; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/534; Bâbertî, "el-Inâye", 6/230-231; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/438.

¹⁸ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, 1/7; Bâbertî, "el-Inâye", 6/230; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/438.

satımını; mebî', akdin üzerine kurulu olduğu ayn niteliğindeki malı; semen ise deyn olarak müşterinin zimmetinde sabit olan satım bedelini ifade etmektedir.

2. Akdin Şartı ve Sonucu Olma Bakımından Mebî'-Semen Ayrımı

Hanefî hukuk düşüncesinde, akdin varlığının kendi varlığına bağlı olup olmaması bakımından mebî' ile semen arasında köklü farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, mebî'in, akdin varlığının kendi varlığına bağlı olduğu esas unsur (şart);¹⁹ semenin ise, akdin gerçekleşmesiyle müşterinin zimmetinde deyn niteliğinde açığa çıkan bir sonuç²⁰ olarak görülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Buna göre, akdin varlığı mebî'in varlığına, semenin varlığı da akdin, hüküm doğuracak nitelikte varlığına bağlıdır. Dolayısıyla Hanefî düşüncede akdin konusunu, mebî' ve semen birlikte değil, yalnızca mebî' temsil etmektedir. Esasen Hanefî literatüründe mebî'in, akdin konusu/*el-ma'kûd aleyh*; semenin de, kendisi aracılığıyla satın alım işleminin yapıldığı şey anlamına gelmek üzere *el-ma'kûd bih* olarak ifade edilmesi bu sebeptir.²¹

Mebî'in akdin üzerine kurulu olduğu esas unsur (akdin konusu) olması sebebiyle, akdin varlığı kendi varlığına bağlı olan şartların (in'ikâd şartlarının) hatırı sayılır kısmının mebî'e özgü şartlardan oluştuğu görülmektedir. Onlardan ilki, akit esnasında mebî'in *dış dünyada hakikî bir mal olarak mevcut olmasıdır*.²² Buna göre, belli istisnaları dışında, dış dünyada hakikî varlığı henüz bulunmayan bir mal üzerine akit kurma ve dolayısıyla hukuken bir akdin varlığından söz etme imkânı bulunmamaktadır. İkincisi, akit esnasında mebî'in, satıcının mülkiyetinde olmasıdır.²³ Çünkü akit, özünde bir temlik işleminden ibarettir ve bu işlem de ancak işlem esnasında mâlik olunun şey/mal üzerinde gerçekleşebilmektedir. Üçüncüsü ise, mebî'in, akit esnasında teslim elverişli olmasıdır.²⁴ Çünkü akdin asıl amacı (akit yoluyla ulaşılmak istenen sonuç), satıcıya ait malın mülkiyetinin müşteriye nakli ve müşterinin o mal üzerinde fiilî egemenlik tesis etmesidir. Hanefî literatüründe mebî' bakımından akdin hükmü, *müşterinin ayn üzerinde mülkiyetinin ve fiilî egemenlik yetkisinin sabit olması* biçiminde ifade edilmektedir.²⁵ Mebî'in akit esnasında teslim elverişli olmaması durumunda ise, en başından akit, sonuç/hüküm doğuracak bir akit niteliği taşımamaktadır. Esasen mebî'e özgü bu durum, mebî' bakımından akdin

¹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/17; Husâmüddîn Huseyn b. Alî b. Haccâc el-Buhârî es-Siğnâkî, *el-Kâfî şerhu'l-Pezdevî* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2001), 4/1712; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/178.

²⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/16-17; Siğnâkî, *el-Kâfî*, 4/1712; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 3/472.

²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2;

²² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/544; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/433; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/15.

²³ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/17; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/572; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 3/472; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/433; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/15.

²⁴ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/179; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadir*, 6/230; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/433; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/15.

²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/14; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/179.

sonucunun garanti edilmesi gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Sonuç olarak, akit esnasında mâlikinin mülkünde, teslim elverişli ve ayn niteliğinde bir mal olarak bulunması zorunluluğu, mebî'in, akdin varlığının kendi varlığına bağlı bir unsur olması sebebiyledir.

Mebî'den farklı olarak ise semenin, akdin varlığı bakımından akit esnasında ne mâlikinin mülkiyetinde mevcut ne de teslim elverişli bulunması, zorunlu koşul olarak öngörülmüştür. Bu, semenin, akdin varlığı kendi varlığına bağlı olan değil, akdin gerçekleşmesiyle müşterinin zimmetinde deyn niteliğinde açığa çıkan bir sonuç olarak görülmesinin bir sonucudur. Diğer taraftan akit esnasında dış dünyada mevcut, muayyen ve teslim elverişli olma hali, hakikî varlığı olan mallar bakımından tasavvur edilebilen bir durumdur. Semen ise müşterinin zimmetinde bir deyndir ve hükmî bir mal olması sebebiyle deynin dış dünyada mevcut ve teslim elverişli olması tasavvur edilememektedir.²⁶ Esasen semenin helâkının tasavvur edilememesi de, onun, deyn olması sebebiyle hakikî varlığının tasavvur edilememesi sebebiyledir.²⁷ Hanefî literatüründe semenin, *vücûdiyeti ve vücûbiyeti akitle birlikte açığa çıkan şey*²⁸ olarak nitelenmesi, onun, mebî'den farklı olarak, akdin varlık koşulu değil, tam aksine akdin sonucu olduğunu belirtme amacına matuftur. Burada semenin vücûdiyetiyle, onun akitle birlikte açığa çıkması; vücûbiyetiyle ise, müşterinin, satıcıya karşı yerine getirmesi gereken bir yükümlülük/vâcib olması kastedilmektedir.²⁹ Semen bakımından öngörülen yegâne koşul ise, onun, akit esnasında tür ve miktar bakımından belirlenmiş olmasıdır ki, bu da akdin varlık değil hukukî geçerlilik koşuludur.

3. Semen ve Mebî'in Tayini ile Malların Nitelikleri Arasındaki İlişki

Muâvazalı (karşılıklı borç doğuran) akitlerin hukukî varlık ve geçerlilik kazanmasına etkileri bakımından semen ile mebî' arasında köklü farklılıklar bulunduğu için Hanefî hukuk düşüncesinde, mübâdeleye konu edilen karşılıklı bedellerden/mallardan hangisinin mebî' hangisinin semen olarak tayin edileceği konusuna özel bir önem atfedilmiştir. Bu çerçevede Hanefî hukuk literatüründe öncelikli olarak, mübâdelenin, *para ile para dışındaki bir malın mübâdelesini* şeklinde mi yoksa *para dışındaki bir malın yine para dışındaki bir malla mübâdelesini* şeklinde mi gerçekleştiği ayrımı yapılmaktadır. Bu ayrım, insan hayatındaki varlık ve işlevleri yönüyle para ile para dışındaki mallar arasında mahiyet farkının bulunmasına dayanmaktadır. Çünkü insan hayatında para, bizatihi aynından (fiziksel varlığından) istifade edilen değil, kendisi dışındaki malların değerini belirleyen bir araç (araç mal)

²⁶ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/179. Hakikatte deynin, bizatihi kabzı tasavvur edilemeyen bir şey olduğu hakkında ayrıca bk. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/218-219; Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Merğînânî, "el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mubtedî", *Fethü'l-kadîr*, İbnü'l-Hümâm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 8/115; Bâbertî, "el-İnâye", 8/114.

²⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/16; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/218-219; Siğnâkî, *el-Kâfi*, 4/1708; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 3/475.

²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/16-17; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 3/472.

²⁹ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 3/472.

olarak bulunmaktadır.³⁰ Esasen Hanefî hukuk terminolojisinde paraların, mutlak semen veya mahza semen (es-semenu'l-mahza) olarak isimlendirilmesi de bu sebeptendir.³¹ Buna karşılık para dışındaki mallar ise, bizatihi aynıyla istifadeye konu olan mallardır.

Semen ile mebî'in tayini bakımından Hanefîlerin yaptığı ikinci ayırım, mübâdelenin, *para dışındaki bir malın yine para dışındaki bir malla mübâdelesine* ilişkindir. Bu çerçevede Hanefîler, *muayyen kıyemî malın yine muayyen kıyemî malla; muayyen kıyemî malın muayyen mislî malla; muayyen kıyemî malın muayyen olmayan mislî malla; muayyen mislî malın yine muayyen mislî malla; muayyen mislî malın muayyen olmayan mislî malla ve muayyen olmayan mislî malın yine muayyen olmayan mislî malla mübâdelesini* ayrı ayrı ele almışlardır. Muayyen olup olmama ölçütünden hareketle ifade etmek gerekirse; para dışındaki bir malın yine para dışındaki bir malla mübâdelesinde, ilki, muayyen malın yine muayyen malla; ikincisi, muayyen malın muayyen olmayan malla ve üçüncüsü de muayyen olmayan malın yine muayyen olmayan malla mübâdelesini biçiminde üç farklı mübâdele şeklinin söz konusu olduğu görülmektedir. Ayn-deyn ayırımı üzerinden daha teknik biçimde tasnif etmek gerekirse; para dışındaki malların birbirleriyle mübâdelelerinde ilki, *aynın aynla*; ikincisi, *aynın deynle* ve üçüncüsü de *deynin deynle mübâdelesini* şeklinde üç farklı mübâdele türü söz konusudur. Kimi istisnai düzenlemeler (selem ve istisna' akdi) hariç tutulduğunda, İslam hukukundaki genel ilkeye göre muâvazalı akitlerde mebî'in ayn olma zorunluluğu bulunmaktadır. Buna karşılık semen ise, akdin varlığıyla birlikte müşterinin zimmetinde bir deyn (hükûmî mal) olarak açığa çıkmaktadır. Bir taraftan ilkesel olarak deynin mebî' (satıma konu mal) olmaya elverişli bulunmaması, diğer taraftan da ayn-deyn ayırımının, yapılan işlemin faiz yasağı kapsamına girip girmediği hususunda belirleyici olması, muâvazalı akitler bakımından semen-mebî' ayırımını işlevsel ve önemli kılmaktadır. İşte bu sebeptendir ki Hanefî düşüncede, muâvazalı akitler bakımından semen-mebî' ayırımına özel bir önem atfedilmiştir.

Hanefî hukuk literatürünün ilgili bölümlerinde yer alan mübadele örnekleri incelendiğinde, Hanefîlerin, semen ve mebî'in tayini hususunda *mübadeleye konu edilen malın mahiyeti* ile *irade beyanının biçimsel/dilsel formunu* birer ölçüt olarak kabul ettikleri görülmektedir. Burada *mübadeleye konu edilen malın mahiyeti* tabiriyle, bir malın, para, mislî mal ve kıyemî mal oluşu kastedilmektedir. Çünkü mallara ilişkin bu ayırım ile *sadece deyn olmaya elverişli mal, hem deyn hem ayn olmaya elverişli mal ve deyn olmaya elverişli olmayan mal* ayırımı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ayırım ile de *her durumda semen olan mal, kimi durumlarda semen kimi durumlarda mebî' olan mal ve her durumda mebî' olan mal* ayırımı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere mebî'de

³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/16; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/274; Siğnâkî, *el-Kâfî*, 4/1708. Kendisi dışındaki mallardan farklı olarak paranın, mübâdele işlemi bir araç/vasıta olduğu hakkında ayrıca bk. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 6/5.

³¹ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 1/7, 38; Bâbertî, "el-Inâye", 6/242.

aynîyet (ayn olma) asıl iken semen bakımından böyle bir durum söz konusu değildir. *İrade beyanının biçimsel formu* tabiriyle ise, akdin kuruluşu esnasında, irade beyanlarının (icâb ve kabulün), karşılıklı bedellerden hangisinin mebî' hangisinin semen olduğunu açıkça belirtecek biçimde açığa çıkması kastedilmektedir. Karşılıklı bedellerden hangisinin semen hangisinin mebî' olduğu ise, be (ب) harfine göre belirlenmektedir. Bu ölçüte göre başında be harfi kullanılan mal semen; karşı mal ise mebî' olur. Çünkü Hanefilere göre, yaygın kullanımda (yerleşik örfte) be harfi, semeni temsil eden bedeli/malı ifade etmek üzere kullanılmaktadır.³² Özellikle belirtmemiz gerekir ki, sözünü ettiğimiz iki ölçüte Hanefiler her mübâdele türünde ve aynı anda başvurmamaktadır. Dolayısıyla, aşağıda detaylandırılacağı üzere, kimi mübâdele türünde *mübâdeleye konu edilen malın mahiyeti* ölçütü; kiminde ise *irade beyanının biçimsel/dilsel formu* ölçütü işlevseldir.

Mübâdeleye konu edilen malın mahiyeti ölçütü, para ile para dışındaki mislî veya kıyemî bir malın mübâdelesinde işlevseldir. Bu ölçüte göre, ister mislî bir malla isterse kıyemî bir malla mübâdele edilsin, akdin kuruluşu esnasında açığa çıkan irade beyanlarının biçimsel formundan tümüyle bağımsız olarak paralar, her durumda semen konumundaki bedeli temsil etmektedir.³³ Söz gelimi para ile mal mübadelesi biçiminde gerçekleştirilen bir mübâdele işlemi, paranın sahibi olan tarafın, malın sahibi olan tarafa, *şu neviden olan şu kadar paramı şu kadar mal karşılığı sana sattım* demesiyle kendisi satıcı konumunda olmadığı gibi elindeki para da satıma konu edilen mal konumunda olmamaktadır. Bu, mahiyeti itibariyle paraların, para dışındaki mallardan farklılık göstermesinin bir gereğidir. Çünkü paralar insan hayatında, diğer mallardan farklı olarak, fiziksel varlığı itibariyle kullanıma değil, kendisi dışındaki mallara değer biçici işleviyle yer almaktadır.³⁴ Diğer taraftan paralar, tayinle taayyüne elverişli olmadıkları için, akdin kuruluşu esnasında ferden belirleme olsa bile, ayn niteliği kazanamayan türden mallardır.³⁵ Hâlbuki akdin kuruluşu esnasında mebî'in, kimi istisnai durumlar dışında, ayn olma zorunluluğu bulunmaktadır. Mebî'in bedeli konumundaki para, akit öncesi ve akit esnasında değil, ancak satıcıya teslimi anında ayn niteliği kazanmaktadır. Dolayısıyla paralar, mahiyetleri gereği, mebî' olmaya elverişli türden mallar değildir. Esasen Hanefilerin, *para ile mal mübadelelerinde para bakımından deyniyetin (deyn olmanın) asıl ve değişmez bir özellik olduğu*³⁶ biçimindeki ifadeleri de sözü edilen hususu belirtmektedir. Kısacası para ile bir malın mübadelesinde, akdin hukukî varlığı ve

³² Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2.

³³ Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/38; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/274; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ḳadîr*, 7/127; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/463; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/52.

³⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/16; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/274; Siğnâkî, *el-Kâfi*, 4/1708.

³⁵ Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, 347-348; Serahsî, *el-Mebsût*, 14/15; Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/38; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/274; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 3/471; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ḳadîr*, 7/127.

³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/16; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 3/472-473; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ḳadîr*, 7/127.

geçerliliği bakımından mebî'e özgü şartları taşıması gereken mal, para değil, karşı bedel olan maldır.

Para dışındaki malların yine para dışındaki mallarla mübâdelesinde, ilki, *aynın aynla mübâdelesini*; ikincisi *aynın deynle mübâdelesini* ve üçüncüsü de *deynin deynle mübâdelesini* olmak üzere üç farklı mübâdele biçimi söz konusudur. Kiyemî mallardan devam etmek gerekirse; kiyemî mallar bakımından, ilki, *muayyen kiyemî malın yine muayyen kiyemî malla*; ikincisi, *kiyemî muayyen malın muayyen mislî malla* ve üçüncüsü de *muayyen kiyemî malın muayyen olmayan (deyn niteliğindeki) mislî malla mübâdelesini* biçiminde üç farklı mübâdele şekli açığa çıkmaktadır. Dikkat edilirse burada sözü edilen üç mübâdele türünün her biri, kiyemî malın muayyen oluşu üzerinden kurgulanmaktadır. Bu durum, misli bulunmamasının zorunlu bir sonucu olarak kiyemî malların, deyn olmaya elverişli olmamaları ve bu sebeple ancak ayn olarak akde konu olabilmeleriyle³⁷ ilişkilidir. Dolayısıyla burada, kiyemî malların mübâdelesine ilişkin üçlü tasnife, *muayyen olmayan kiyemî malın muayyen bir malla mübâdelesini* ve *muayyen olmayan kiyemî malın muayyen olmayan bir malla mübâdelesini* şeklinde iki mübâdele şeklinin daha eklenmesi söz konusu değildir. Bu, kiyemî mallar ile para dışındaki mislî mallar arasındaki en belirgin farktır. Çünkü kiyemî mallardan farklı olarak mislî mallar, tayinle muayyen hale gelebiliyor olmaları yönüyle kiyemî mallara; mislî olmaları ve dolayısıyla para işlevi görebiliyor olmaları yönüyle de paralara benzemektedirler.³⁸

Kiyemî muayyen malın yine kiyemî muayyen malla ve kiyemî muayyen malın mislî muayyen malla mübâdelesini, karşılıklı bedellerden her birinin ayn olması sebebiyle, aynı nitelikte mübâdele biçimleridir. Bu türden mübâdelelerde (aynın aynla mübâdelesinde) karşılıklı bedellerden her bir mebî hükümündedir.³⁹ Çünkü, yukarıda ifade edildiği üzere, Hanefî düşüncede, akit esnasında muayyen olma ile mebî'; deyn olma ile semen arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır. Aynın aynla mübâdelesinde karşılıklı bedellerden her birinin mebî' olarak görülmesi de bu sebeptir. Bu türden mübâdelelerde, *irade beyanının biçimsel formunun* belirleyici bir işlevi bulunmamaktadır. Dolayısıyla mübâdeleyle konu edilen aynlardan/mallardan herhangi birinin başına be harfi getirilmiş ve böylelikle görünürde semen olarak tayin edilmiş olsa bile, bunun, akdin ne hukukî varlığına ne hukukî geçerliliğine ne de sonuçlarına/hükümlerine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Kimi Hanefî kaynaklarda, satım akdinin, mebî' ve semenin mübâdelesinden ibaret bulunduğu anlayışının bir sonucu olarak, aynın aynla mübâdelesinde karşılıklı bedellerden her birinin bir yönüyle mebî' bir yönüyle de

³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, 1/39; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217; İbnü'l-Hümâm, *Fetħu'l-kadîr*, 6/242; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/463.

³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2; Bâbertî, "el-Inâye", 6/242.

³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217; İbnü'l-Hümâm, *Fetħu'l-kadîr*, 7/127. Aynın aynla mübâdelesinde karşılıklı bedellerden her birinin mebî' konumunda bulunduğu ve dolayısıyla akdin varlığı, geçerliliği ve sonucu bakımından mebî'e özgü hükümlere tabi olduğu hakkında bk. Bilal Aybakan, "Trampa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/305.

semen niteliği taşıdığı ifade edilmektedir.⁴⁰ Ancak, ayn ile mebî ve semen ile deyn arasındaki ilişki esas alındığında, bu değerlendirmenin mebî-semen ayrımı bakımından pratik bir değerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü mebî-semen ayrımının satım akdine ilişkin düzenlemeler bakımından pratik değeri, aynın ayna karşılık değil, aynın deyne karşılık satımında açığa çıkmaktadır.

Aynın aynla mübâdelesini biçiminde gerçekleştirilen mübâdelelerde, mübâdeleye konu aynlardan herhangi birinin başına be harfi getirilip semen olarak tayin edilmesinin, akdin sonuçlarına etki etmemesi, her iki ayn bakımından akdin kurulmasıyla birlikte aynı anda teslim yükümlülüğünün açığa çıkması sebebiyledir. Bilindiği üzere hukukî varlık ve geçerlilik koşullarını sağlayan muâvazalı akitlerin hükmü/sonucu, akde konu malların mülkiyetlerinin karşılıklı naklidir.⁴¹ Mülkiyetin naklinin anlamlı ve işlevsel olabilmesi de malların karşılıklı teslimiyle mümkündür.⁴² Dahası akitle ulaşılmak istenen nihai amaç, ancak karşılıklı teslim sonucu açığa çıkmaktadır. Hanefî düşünceye göre, akde konu bedellerin karşılıklı teslimi (karşılıklı kabzu), akdin hukukî varlık ve geçerlilik koşulu değil, akdin geçerli ve hüküm doğuracak nitelikte gerçekleşmesiyle birlikte akdin tarafları bakımından açığa çıkan bir sonuçtur/yükümlülüktür.⁴³ Mübâdelenin aynın aynla mübâdelesini biçiminde gerçekleştirilmesi, mübâdele biçiminin bir gereği olarak, akdin taraflarının talep etmesi koşuluyla, karşılıklı bedellerin aynı anda teslimini gerektirmektedir.⁴⁴ Çünkü karşılıklı bedeller aynı nitelikte (her biri ayn niteliğinde) olduğu için, teslim yükümlülüğü bakımından birinin diğerine öncelenmesi söz konusu değildir. Bu durum, mübâdeleye konu aynlardan herhangi birinin başına be harfi getirilip semen olarak tayin edilmesiyle değişebilen bir durum değildir. İşte, aynın aynla mübâdelesini biçiminde gerçekleştirilen muâvazalı akitlerde, *irade beyanının biçimsel formunun belirleyici bir işlevinin bulunmamasıyla kastedilen budur.*

Kıyemî mallar bakımından özellikle bahsedilmesi gereken bir diğer husus, Hanefî literatürde “*mislî olmayan mallar (kıyemî mallar) her durumda mebî’dir*”⁴⁵ biçiminde yer alan ifadenin nasıl anlaşılması gerektiği hususudur. Kıyemî malların mübâdele biçimlerine ilişkin farklı örnekler dikkatlice incelendiğinde, öyle anlaşılmaktadır ki, söz konusu ifade, kıyemî malların, akdin kuruluşu esnasında açığa çıkan irade beyanlarının biçimsel formundan tümüyle bağımsız biçimde her durumda mebî’ olduklarını değil, *onların, ancak ayn olarak akde konu edilebileceklerini* ifade etmektedir. Bu, kıyemî malların, mahiyetlerinin bir gereğidir. Çünkü kıyemî

⁴⁰ İbn Mâze, VI, 275; Bâbertî, “el-Inâye”, 6/243; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 7/540.

⁴¹ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 1/37; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/216; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/438.

⁴² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/235-236.

⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/14; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 1/40; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/235.

⁴⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/235-236; Mergînânî, “el-Hidâye”, 6/274; Bâbertî, “el-Inâye”, 6/274-275; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/442.

⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 1/39; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/217; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 5/241-242; 7/127.

olmalarının bir gereği olarak bu türden mallar, fiziksel varlıklarından soyutlanabilen ve böylelikle zimmette hükmi birer mal (deyn) olarak tanımlanabilen türden mallar değildir. Dolayısıyla bahsi geçen ifadenin, *kiyemî malların bir mübâdele işleminde deyn olarak yer almaya elverişli olmadıkları* biçiminde anlaşılması uygun gözükmektedir. Çünkü para dışındaki mallarla mübâdele edildiklerinde kiyemî mallar bakımından ya *aynın aynla ya da aynın deynle* mübâdelesine söz konusu olur. Aynın aynla mübâdelesine, kiyemî malın kiyemî veya muayyen misli malla mübâdelesinde; aynın deynle mübâdelesine ise, kiyemî malın muayyen olmayan misli malla mübâdelesinde söz konusu olmaktadır. Yukarıda detaylandırıldığı üzere, mübâdelenin aynın aynla mübâdelesine biçiminde gerçekleştirilmesi halinde, karşılıklı bedellerden/aynılarından herhangi birinin semen olarak belirlenmesinin ve dolayısıyla *irade beyanının biçimsel formunun* akdin hukukî varlık ve geçerliliğine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Mübâdelenin, kiyemî malın muayyen olmayan misli malla mübâdelesine biçiminde gerçekleştirilmesi durumunda ise, akdin hukukî varlık ve geçerliliği konusunda yegâne belirleyici ölçüt, *irade beyanının biçimsel formudur*.⁴⁶ Çünkü burada, aynın deynle mübâdelesine söz konusudur ve akit ancak, karşılıklı bedellerden ayn olanın mebî', deyn olanın da semen olarak belirlenmesi halinde hukukî varlık ve geçerlilik kazanmaktadır.⁴⁷ Akdin kuruluşu esnasında, deyn olan bedelin mebî', ayn olan bedelin semen olarak tayin edilmesi durumunda ise, selem olarak gerçekleştirilmediği sürece, akdin hukukî varlık ve geçerlilik kazanması söz konusu değildir.⁴⁸ Kısacası, kiyemî malın/aynının muayyen olmayan misli malla mübâdelesinde, irade beyanlarının biçimsel formundan tümüyle bağımsız olarak kiyemî malın mebî', deyn niteliğindeki misli malın da semen konumunda bulunduğu ve dolayısıyla akdin hukuken var ve geçerli olduğu söylenemez. Çünkü Hanefî düşünceye göre, muayyen malın muayyen olmayan malla mübâdelesinde akdin meşruyetini belirleyen yegâne ölçüt, irade beyanının biçimsel formu, bir diğer ifadeyle karşılıklı bedellerden hangisinin mebî', hangisinin semen olarak belirlendiğidir.⁴⁹ Sonuç olarak, Hanefî literatürde "*misli olmayan mallar (kiyemî mallar) her durumda mebî'dir*" biçiminde yer alan ifadenin, *kiyemî malların, mahiyetleri gereği deyn olmaya elverişli olmadıkları ve bu sebeple bir mübâdelede ancak ayn olarak yer alabilecekleri; muayyen olmayan mallarla mübâdele edildiklerinde, ancak mebî' konumunda bulunmaları halinde akdin hukuken var ve geçerli olacağı* biçiminde anlaşılması gerekmektedir.

Muayyen misli malın muayyen kiyemî malla veya muayyen misli malla mübâdelesinde, aynın aynla mübâdelesine söz konusu ve dolayısıyla karşılıklı

⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/275; Bâbertî, "el-Inâye", 6/243; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/540.

⁴⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/220; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/275; Bâbertî, "el-Inâye", 6/243; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/540.

⁴⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/220; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/275; Bâbertî, "el-Inâye", 6/243; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/540.

⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/217, 220; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/275; Bâbertî, "el-Inâye", 6/243; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/540.

bedellerden her biri mebî' olduğu için, irade beyanının biçimsel formunun belirleyici bir işlevi bulunmamaktadır. Muayyen mislî malın muayyen olmayan mislî malla mübâdelesinde ise, tıpkı kıyemî muayyen malın muayyen olmayan mislî malla mübâdelesinde olduğu gibi, karşılıklı bedellerden hangisinin semen hangisinin mebî' olduğu, irade beyanının biçimsel formuna göre belirlenmektedir. Buna göre muayyen mal mebî', muayyen olmayan mal semen olarak belirlendiğinde akit meşru, aksi durumda ise meşru olmamaktadır. Çünkü sözü edilen durumda ayn ile deynin mübâdelesini söz konusudur ve akit ancak ayn niteliğindeki malın mebî' olarak tayin edilmesi halinde meşruiyet kazanmaktadır.

Muayyen olmayan mislî mal bakımından ise, ilki, muayyen olmayan mislî malın muayyen kıyemî malla veya muayyen mislî malla (deynin aynla) ve ikincisi de muayyen olmayan mislî malın yine muayyen olmayan mislî malla (deynin deynle) olmak üzere iki farklı mübâdele biçimi söz konusudur. Aynın deynle mübâdelesini olduğu için ilk mübâdele biçiminde, karşılıklı bedellerden hangisinin semen hangisinin mebî' olduğu, akit esnasında açığa çıkan irade beyanının biçimsel formuna göre belirlenmektedir. Buna göre, muayyen olan mal mebî', muayyen olmayan mal semen olarak belirlendiğinde akit meşru; tam tersi durumda meşru değildir.⁵⁰ Muayyen olmayan mislî malın yine muayyen olmayan mislî malın mübâdelesini ise, deynin deynle mübâdelesini olduğu için meşru değildir. Bu son durumda, irade beyanının biçimsel formunun ve dolayısıyla karşılıklı bedellerden hangisinin mebî' hangisinin semen olarak belirlendiğinin bir işlevi bulunmamaktadır.

Özetle semen-mebî' ayrımı ile malların nitelikleri ve irade beyanının biçimsel formu arasındaki ilişki bakımından dört farklı durum açığa çıkmaktadır. Onlardan ilki, para ile para dışındaki malların mübâdelesine ilişkindir. Para ile para dışındaki bir mal mübâdele edildiğinde, irade beyanının biçimsel formundan tümüyle bağımsız olarak para her durumda semen, karşı mal mebî'dir. Dolayısıyla mübâdelenin hukukî varlığı ve geçerliliği bakımından mebî'e özgü şartları taşınması gereken bedel, para değil, karşı maldır. İkincisi, kıyemî veya mislî muayyen malın yine kıyemî veya mislî muayyen malla (aynın aynla) mübâdelesine ilişkindir. Bu mübâdele türünde, karşılıklı bedellerden birinin semen diğerinin mebî' olarak tayin edilmesinin, akdin hukukî varlığı, geçerliliği ve hükmü bakımından bir işlevi bulunmamaktadır. Çünkü her iki bedel zaten muayyen olmakla, mebî' özgü şartları en baştan taşımaktadır. Üçüncüsü, kıyemî veya mislî muayyen malın muayyen olmayan mislî malla (aynın deynle) mübâdelesine ilişkindir. Bu türden mübâdelelerde, diğer mübâdele türlerinden farklı olarak, karşılıklı bedellerden hangisinin semen hangisinin mebî' olduğu hususunda belirleyici olan, irade beyanının biçimsel formudur. Mübâdele ancak ayn niteliğindeki malın mebî', deyn niteliğindeki malın da semen olarak belirlenmiş olması halinde meşru olur. Dördüncüsü ise, muayyen olmayan mislî malın yine muayyen olmayan

⁵⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/219-220; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/275; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/217; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 7/540.

mislî malla mübâdelesine ilişkindir ki, bu tür mübâdelelerde, irade beyanının biçimsel formundan bağımsız olarak akit her durumda meşru değildir.

4. Mislî Malların Muayyenliği Sorunu

Haneffî düşünceye göre, satım akdinin hukukî geçerliliği, öncelikle, *akde konu malın muayyen olması* şartına bağlıdır. Haneffî literatürde bu şart, *mebî'in (akde konu malın) malum olması* biçiminde ifade edilmektedir. Esasen nizâyâ/anlaşmazlığa yol açan cehâletin (bilinmezliğin/belirsizliğin), akdin hukukî geçersizliğine sebep olan bir durum olarak belirtilmesi, malum olma ile belirsiz olma (cehâlet) arasındaki ilişki/zıtlık sebebiyledir. Akdin hukukî geçerliliğine etkisi sebebiyle Haneffî hukuk literatüründe, akde konu malın kıyemî veya mislî olması ile muayyen olması arasında ne tür bir ilişki bulunduğu; hangi nitelikteki mallar bakımından ferden tayin zorunluluğunun bulunduğu; hangi nitelikteki mallar bakımından ferden değil, nitelik ve miktar tayininin gerekli/yeterli olduğu ve dolayısıyla nizâyâya sebep olan belirsizlik-nizâyâya sebep olmayan belirsizlik ayrımı ile akde konu malın mislî veya kıyemî oluşu arasında ne tür bir ilişki bulunduğu gibi hususlar, oldukça detay sayılacak biçimde ele alınmakta ve örneklenmektedir.

Burada özellikle belirtmemiz gerekir ki, *mebî'-muayyenlik* ilişkisinin akdin hukukî geçerliliği bakımından önemi, küme halde veya yığın halinde bulunan kıyemî veya mislî malların, küme veya yığının tümünü kapsayacak şekilde değil, onların içinden belli sayı ve miktarla sınırlı olacak şekilde akde konu edilmesi durumunda açığa çıkmaktadır. Söz gelimi, sürü haldeki hayvanların tümünün değil belli sayıda kısmının; yığın haldeki buğdayın tümünün değil belli miktardaki kısmının ve küme halde bulunan herhangi bir mislî malın tümünün değil belli miktarının satıma konu edilmesi bu durumu örneklemektedir. İster mislî ister kıyemî olsun, bir malın tek (parça mal) olarak akde konu edilmesi halinde ise, malın niteliği ile muayyenlik arasındaki ilişkinin, akdin geçerliliği bakımından bir anlamı ve işlevi bulunmamaktadır. Çünkü zaten bir malın tek olması, onun muayyen olduğu anlamına gelmektedir. Küme içinden belli miktar veya sayıda malın satımı ile kümenin tümünün birden satımı arasında da, aşağıda örneklendirileceği üzere, muayyenlik bakımından farklılık vardır.

Mislî malların muayyenliği sorunu ifadesiyle kastedilen, küme veya yığın halde bulunan mislî malın, küme veya yığın halinde değil, yalnızca belli sayı veya miktarının satıma konu edilmesi durumunda, satıma konu edilen kısmın akit esnasında küme veya yığından ayrılarak ferden tayin edilmesinin, akdin geçerliliği bakımından zorunlu olup olmamasıdır. Bu konuda açığa çıkan Haneffî yaklaşımın kavranabilmesi için, öncelikle, küme veya yığın haldeki malların satımı konusunda hem kıyemî hem de mislî mallar bakımından kaç farklı satım şeklinin söz konusu olabileceğinin ana hatlarıyla bilinmesi gerekmektedir. Böylelikle, *mebî'in malum olması* şartı bakımından mislî mal ile kıyemî mal arasında ferden tayin hususunda bir farklılık bulunup bulunmadığı da ortaya konmuş olacaktır.

Kıyemî mallardan başlamak gerekirse; küme haldeki kıyemî malların satımı hususunda dört farklı satım şekli söz konusudur. İlk şekilde, küme haldeki kıyemî malların, toplam mal ve semen miktarı belirlenerek, küme halinde satımı söz konusudur. Toplam mal ve semen miktarı belli olduğu için, bu tür satımın hukukî geçerliliği hususunda Hanefî düşüncede herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.⁵¹ İkinci şekilde, küme haldeki kıyemî malların, toplam mal miktarı belirlenmeksizin yalnızca toplam semen miktarı ve birim mal fiyatı belirlenerek, küme halde satımı söz konusudur. Satıma konu kümenin işaret vb. şekillerde belirlenmesi koşuluyla, bu türden bir satım biçimi hukuken geçerlidir. Çünkü bu tür satım biçiminde hem mebî/küme, hem de semen bellidir.⁵² Üçüncü şekilde, küme haldeki kıyemî malların, toplam mal ve toplam semen miktarı belirlenmeksizin yalnızca tek bir malın fiyatı belirlenerek, küme halde satımı söz konusudur. Ebû Hanîfe'ye göre akit esnasında hem toplam mal hem de toplam semen miktarı belli olmadığı için bu tür satım geçerli değildir.⁵³ Şu kadar var ki, akit gerçekleştirildikten fakat akit meclisi dağılmadan toplam mal miktarı belirlenmiş olursa, akdi geçersiz kılan durum ortadan kalktığı için, akit geçerlilik kazanır.⁵⁴ Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre ise, sözü edilen satım şeklinde akit, kurulduğu ilk andan itibaren geçerlidir.⁵⁵ Çünkü akit, belli/muayyen bir küme üzerine kurulmuştur ve kümeyi oluşturan toplam mal miktarının ve dolayısıyla toplam semen miktarının belirlenmesi güç değildir.⁵⁶ Satıma konu küme muayyen ve adet/birim mal fiyatı belli olduğu için, toplam mal ve toplam semen miktarının akit esnasında belirsiz olması, taraflar arasında anlaşmazlığa sebep olacak türden bir belirsizlik niteliği taşımamaktadır.⁵⁷ Dördüncü şekilde ise, kıyemî mal kümesinin, küme halinde değil, adet fiyatı belirlenerek küme içinden yalnızca bir veya birkaçının satımı söz konusudur. Bu şekilde bir satım şekli hukuken geçerli değildir. Çünkü küme, kıyemî mallardan oluştuğu için akit esnasında mebî' muayyen değildir.⁵⁸

Küme haldeki mislî malların satımı hususunda da dört farklı satım şekli söz konusudur. İlk şekilde, küme haldeki mislî malların, toplam semen değil, toplam mal miktarı ve birim mal fiyatı belirlenerek küme halde satımı söz konusudur. Toplam mal miktarı ve birim mal fiyatı belli olduğu için bu şekilde satım ihtilafsız olarak

⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/607, 612; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/363.

⁵² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/607; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/363; Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990), 7/42.

⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/6; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/605-606; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/250; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/363; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/437; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/251; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/480.

⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/6; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/605-606; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/363; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/481.

⁵⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/605-606; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364; Aynî, *el-Binâye*, 7/42; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/251; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/480.

⁵⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/606; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364; Aynî, *el-Binâye*, 7/42; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/251; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/480.

⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/5-6.

⁵⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/599; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/437.

geçerlidir.⁵⁹ İkinci şekilde, küme haldeki mislî malların, toplam mal miktarı değil, toplam semen miktarı ve birim mal fiyatı belirlenerek küme halde satımı söz konusudur. Aynı şekilde satımın bu şekli de ihtilafsız olarak hukuken geçerlidir.⁶⁰ Üçüncü şekilde, küme haldeki mislî malların, toplam mal ve semen belirlenmeksizin yalnızca birim mal fiyatı belirlenerek küme halde satımı söz konusudur. Ebû Hanîfe'ye göre satımın bu şeklinde akit, kümenin tümünde değil yalnızca bir birimlik kısmı üzerinde geçerlilik kazanmaktadır.⁶¹ Akit meclisi dağılmadan toplam mal miktarı belirlenirse, akit, kümenin tümü bakımından geçerli hale dönüşür.⁶² Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre ise, sözü edilen satım şeklinde akit, kurulduğu ilk andan itibaren kümenin tümü bakımından geçerli olur.⁶³

Mislî malların muayyenliği sorunu kapsamına giren dördüncü şekilde ise, mislî mal kümesinin, küme halinde değil, birim mal (adet veya birim miktar) fiyatı belirlenerek küme içinden yalnızca belli birim kısmının satımı söz konusudur. Satımın bu türünde, her ne kadar adet veya miktarı belirlenmiş olsa da mebî', kümeden ayrılıp ferden tayin edilmiş değildir. Burada tayin yalnızca mebî'in miktarıyla sınırlıdır. Hanefî düşünceye göre sözü edilen türdeki satım akdi, ferden tayine gerek olmaksızın kurulduğu ilk andan itibaren hukuken geçerlidir.⁶⁴ Çünkü küme haldeki mislî malların her bir birimi birbirinin benzeri oldukları için, adet veya miktar belirtilmekle mebî' muayyen hale gelmiş bulunmaktadır. Esasen burada akdin, ferden tayine ihtiyaç duyulmaksızın kurulduğu ilk andan itibaren geçerli olması, kümenin satıma konu edilen kısmının ferden tayin edilmemiş olmasının, taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlığa yol açacak düzeyde bir belirsizlik olmaması sebebiyledir.⁶⁵ Mislî malların bu tür (birim fiyatı ve birim miktarı belirlenerek) satımı Hanefî literatürde, nizâyâ sebep olmayan ve dolayısıyla akdi ifsat etmeyen (geçersiz kılmayan) belirsizliğin öne çıkan örneklerinden biridir. Bu bağlamda *yığın halde (subra) bulunan bir malın (buğday, arpa vb.) bir birimlik kısmının (bir kaffz) ferden tayin olmaksızın satımının geçerli olduğu* biçimindeki örnek satım şekline, hemen tüm Hanefî

⁵⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/607; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364; Bâbertî, "el-Inâyê", 6/250; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/64.

⁶⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/607; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/477; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/63.

⁶¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/6; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/605; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/247; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadîr*, 6/248; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/476; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/63.

⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 13/6; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/605; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/247; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/436; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadîr*, 6/248; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/64.

⁶³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/605; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/436; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadîr*, 6/248; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/476.

⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/6; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, 1/46; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/604-605; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/250; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364-365; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/437; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/64.

⁶⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/604, 606; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/250; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/437.

kaynaklarda, detaylı gerekçelendirme ihtiyacı duyulmaksızın yer verilmektedir.⁶⁶ Kısacası, küme halde bulunan kıyemî mallardan bir kısmının ferden tayin olmaksızın satımından farklı olarak, küme halde bulunan mislî mallardan bir kısmının ferden tayin olmaksızın satımı, hukuken geçerlidir. Bu satımın hukukî geçerliliğinin, bir önceki satım şekli (üçüncü şekil) üzerinden de temellendirilebilir olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki, küme haldeki mislî malların, toplam mal ve semen belirlenmeksizin yalnızca birim mal fiyatı belirlenerek küme halde satımı durumunda akit, Ebû Hanîfe'ye göre kümenin tümünde değil yalnızca bir birimlik kısmı üzerinde, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre ise, kümenin tümü bakımından hukukî geçerlilik kazanmaktadır. Burada Ebû Hanîfe'nin, mebî'in muayyenliği hususunda, muayyenliği kesin olan en düşük birimi (malın bir birimlik kısmını) esas alarak daha katı bir tutum ortaya koyduğu açıkça görülmektedir. Ancak bu katı tutumuna rağmen Ebû Hanîfe, sözü edilen durumda ferden tayin edilmemiş bir birimlik kısımda akdin geçerli olduğu görüşündedir. Buradan anlaşılmaktadır ki, küme halde bulunan mislî mallardan bir kısmının, birim fiyat ve satıma konu miktar/adet belirlenmesi koşuluyla, ferden tayin olmaksızın satımının hukukî geçerliliği hususunda⁶⁷ Hanefî düşüncede herhangi bir yaklaşım farklılığı bulunmamaktadır.

Esasında Hanefî düşüncede, mebî'in belirsizliği, bizâtihi değil, akdin nihai hükmünün (mebî'in teslimi işleminin) açığa çıkmasına engel teşkil etmesi yönüyle akdi geçersiz kılmaktadır.⁶⁸ Dolayısıyla mebî'in teslimi (akdin hükmünün ifası) anında taraflar arasında anlaşmazlığı sebep teşkil etmeyecek düzeydeki belirsizlik akdi geçersiz kılmamaktadır. İşte küme haldeki kıyemî mallardan bir kısmının ferden tayin olmaksızın satımı ile küme haldeki mislî mallardan bir kısmının ferden tayin olmaksızın satımı arasındaki farklılık bu noktada açığa çıkmaktadır. Çünkü ferden tayin olmaksızın küme içinden satılan kıyemî malın teslimi anında, müşterinin en iyi olanını seçmesi, buna karşılık satıcının vasat veya kötü olanını belirlemesi kuvvetle muhtemeldir. Bu ise, söz konusu satım şeklinin, akdin nihai hükmünün açığa çıkmasını garanti etmekten uzak bir satım şekli olduğu anlamına gelmektedir. Buna karşılık ferden tayin olmaksızın küme içinden satılan mislî malın teslimi anında ise, taraflar arasında bir anlaşmazlığın açığa çıkması söz konusu değildir. Çünkü kümeyi oluşturan mallar standarttır.

5. Kabzdan Önce Satımın Meşruyeti Açısından Mebî'-Semen Ayrımı

Kabzdan önce satımın meşruyeti konusu, bir satım işlemi gerçekleştirildikten fakat karşılıklı bedeller (mebî' ve semen) henüz teslim edilmeden/alınmadan müşterinin, satın aldığı malı/mebî'i satın aldığı kişiye veya bir başkasına ya da satıcının henüz teslim almadığı satım bedelini/semeni müşteriye veya bir başkasına satmasının

⁶⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/604; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/364, 365; Haddâd, *el-Cevheratü'n-neyyira*, 1/437; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/64.

⁶⁷ Söz konusu yaklaşımı temellendiren farklı örnek için bk. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/605; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/366; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/477.

⁶⁸ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, 1/45; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/598; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/363.

meşruiyetiyle ilgili bir konudur. Hanefî düşüncedeki genel yaklaşıma göre, aşağıda belirtilecek belli istisnaları dışında, kabzdan önce mebî'in satımı meşrû değildir. Buna karşılık semenin satımı ise, yine aşağıda belirtileceği üzere, sınırlı bir çerçevede meşrudur. Söz konusu farklılık, akde etkisi bakımından, mebî' ile semen arasındaki en belirgin farklılıklardan biridir. Hanefî düşüncede bu farklılık, mebî'-semen ayrımı ile ayn-deyn ayrımı arasında ve mülkiyete konu şey/mal ile mülkiyetin istikrar bulması arasında ilişki kurularak temellendirilmeye çalışılmaktadır.⁶⁹

Kabzdan önce mebî'in satımıyla başlamak gerekirse; Hanefî düşünceye göre, henüz kabzedilmeden satımının meşru olup olmaması, mebî'in, menkûl veya gayr-i menkûl olmasına göre şekillenmektedir. Menkûl maldan oluşan mebî'in, kabzedilmeden önce satımının meşru olmadığı hususunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.⁷⁰ Burada menkûl mebî' bakımından, ilki, *ayn olma* ve ikincisi de *kabz öncesi helâkı muhtemel bir mal olma* biçiminde iki durum söz konusudur. Menkûl mebî'in kabz öncesi helâkının muhtemel olması, akdin feshinin muhtemel olmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü Hanefî düşünceye göre, helak vb. sebeplerle mebî'in, akitte öngörülen şekliyle teslimini imkânsız kılan bir durumun varlığı akdin infisâhını (fesh olmasını) gerektirmektedir.⁷¹ Mebî'in ayn olmasını zorunlu kılan ilke gereği akit, zimmette sabit hükmî bir mal değil, ferden muayyen bir mal/ayn üzerine kurulu olduğu için, satıcının, aynı malı tekrar temin etme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu durum, mebî'in ayn olmasının tabi bir sonucudur. Esasen helak vb. sebeplerle mebî'in tesliminin imkânsız olduğu durumlarda akdin fesh olması bu sebeplerdir. Sözü edilen hususlar bir arada değerlendirildiğinde, henüz kabzı gerçekleşmemiş menkûl mebî' üzerinde müşterinin mülkiyeti istikrar bulmuş ve tasarrufa imkân verecek düzeyde kesinleşmiş değildir. Hanefî literatürde bu durum, müşterinin satın aldığı maldaki mülkiyeti bakımından bir nevi garar olarak değerlendirilmektedir.⁷² Sonuç olarak Hanefî düşünceye göre, menkûl mebî'in helâkının ve dolayısıyla akdin infisâhının (fesh olmasının) muhtemel olması, müşterinin mülkiyetinin istikrar bulmasına engel teşkil etmekte ve bu sebeple sözü edilen türden malların kabz öncesi satımı meşru olmamaktadır.

Menkûl olmayan malların (akâr) henüz kabz edilmeden satımı, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre hukuken geçerlidir. Çünkü bu mallar, menkul mallardan farklı olarak, çok nadir durumlar dışında, helâkı muhtemel olan türden mallar değildir.

⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/9-10; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/218-219; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/479-480; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/275-276; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/479; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/370. Ayrıca bkz. H. Yunus Apaydın, "Kabz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/48-49.

⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/8; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, 1/40; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/218; Muhammed b. Alî b. Abdirrahmân b. Muhammed el-Haskefî, *ed-Durru'l-muhtâr şerhu tenvîri'l-ebâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002), 427.

⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/9; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/471-472; Bâbertî, "el-Inâye", 6/473; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/369.

⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, 13/9-10; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/471-472; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/272; Bâbertî, "el-Inâye", 6/473; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/194.

Dolayısıyla bu türden mallar üzerine kurulu akdin, muhtemel bir helak sebebiyle, fesh olması muhtemel bir akit olarak değerlendirilmesi söz konusu değildir.⁷³ Bu ise, mülkiyetin istikrarı bakımından bir gararın söz konusu olmadığı; dolayısıyla, akdin feshini gerektirecek başka bir durum bulunmaması koşuluyla, müşterinin, satın aldığı gayr-i menkûl mal üzerindeki mülkiyetinin istikrar bulup kesinleştiği anlamına gelmektedir.⁷⁴ İmam Muhammed'e göre ise, kabzdan önce satımının meşru olmaması bakımından menkûl mallar ile gayr-i menkûl mallar arasında bir fark bulunmamaktadır.⁷⁵

Kabzdan önce semenin satımına gelince, Hanefî düşüncede, henüz kabzı gerçekleşmemiş semenin satımının hukuken geçerli olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.⁷⁶ Ancak özellikle belirtmemiz gerekir ki bu satımın geçerliliği, semenin, müşteriye satımıyla sınırlı olup üçüncü kimselere satımı bakımından söz konusu değildir.⁷⁷ Daha açık ifadesiyle burada, müşterinin, satın aldığı mala/mebî'e karşılık satıcıya ödemesi gereken semeni, henüz satıcıya teslim etmeden ondan satın alması söz konusudur. Kabzdan önce semenin satımının hangi gerekçelerle meşru görüldüğünün kavranabilmesi için; *mahiyeti itibariyle semenin deyn oluşu, deynin hükmi bir mal olup tayinle değil ancak kabz ile ayn niteliği kazanması* ve dolayısıyla *kabzdan önce helâkının tasavvur edilememesi* hususlarının ana hatlarıyla bilinmesi gerekmektedir.

Mahiyeti itibariyle semenin deyn oluşunu, farklı mübâdele örnekleri üzerinden izah etmek gerekirse; muâvazalı akitler bakımından ilki, kıyemî malın kıyemî malla mübâdelesi; ikincisi, kıyemî malın ferden muayyen mislî malla mübâdelesi; üçüncüsü, kıyemî veya muayyen mislî malın muayyen olmayan mislî malla mübâdelesi ve dördüncüsü de kıyemî veya mislî bir malın para ile mübâdelesi biçiminde dört farklı mübâdele biçimi söz konusudur. İlk iki mübâdele türünde karşılıklı bedellerden her biri muayyen (ayn) olduğu için mübâdele, aynın aynla mübâdelesi ve karşılıklı bedellerden her biri de mebî' hükmünde olmaktadır. Dolayısıyla burada Hanefî terminolojideki teknik içeriğiyle bir semenin varlığından söz etme imkânı bulunmamaktadır. Üçüncü ve dördüncü mübadele türlerinde ise, aynın deynle mübâdelesi söz konusudur. Üçüncü mübâdele türünde satım bedeli konumundaki mislî malın deyn oluşu, onun muayyen olmaması; dördüncü mübâdele türünde paranın deyn oluşu ise, paraların tayinle taayyüne elverişli olmaması sebebiyledir.

⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/9; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/474; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/474; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/193; Haskefî, *ed-Durru'l-muhtâr*, 427; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/369.

⁷⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/9; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/474; Bâbertî, "el-Inâye", 6/475; Haskefî, *ed-Durru'l-muhtâr*, 427; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/369.

⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/9; Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/40; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/473; Bâbertî, "el-Inâye", 6/474; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/193.

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/9-10; Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/40; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/218-219; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/479-480; Bâbertî, "el-Inâye", 6/481; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/479; Haskefî, *ed-Durru'l-muhtâr*, 427; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 7/375-376.

⁷⁷ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/198; Haskefî, *ed-Durru'l-muhtâr*, 427.

Dolayısıyla mislî olup muayyen olmama ve tayinle taayyüne elverişli olmama ile deyn olma arasında doğrudan ve zorunlu bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, kabzdan önce semenin satımı meselesi, gerçekte, kabzdan önce deynin satımı meselesidir.⁷⁸ Deyn ise, borçlunun zimmetinde hükmi bir mal olduğu için, ancak alacaklı tarafından kabz edildiğinde ayna dönüşebilmektedir.

Alacaklı/satıcı tarafından kabzedilene kadar borçlunun/müşterinin zimmetinde deyn (hükmi mal) hükmünde olduğu için, kabzdan önce semenin helak olması tasavvur edilememektedir.⁷⁹ Bu ise, semenin helâki sebebiyle akdin fesh olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Akdin fesh olma ihtimalinin ortadan kalkması da satıcının semen üzerindeki mülkiyetinin istikrar bulup kesinleştiği anlamına gelmektedir.⁸⁰ İşte satıcının henüz teslim almadığı semeni, yine müşteriye satmasını, daha açık ifadeyle müşteriye ait diğer bir malla mübâdele etmesini hukuken geçerli kılan, onun semen üzerindeki mülkiyetinin istikrar bulup kesinleşmiş olmasıdır. Sonuç olarak, kabzdan önce semenin satımı, gerçekte borcun/deynin satımından ibarettir ve borcun satımının meşruiyeti ise borcun borçluya satımıyla sınırlıdır. Çünkü borcun borçluya satımında, satım akdinin inikad şartlarından biri olan *satım anında teslim edilebilir olma* şartı aranmamaktadır.

SONUÇ

Hanefî hukuk terminolojisinde mebî' ve semen kavramları geniş ve dar/teknik olmak üzere iki farklı içerikte kullanılmaktadır. Geniş anlamıyla mebî', ister ayn ister deyn niteliğinde olsun, *satıma konu edilen malı*; semen ise, ister ayn ister deyn niteliğinde olsun, *satım bedelini* temsil etmektedir. Dar/teknik içeriği bakımından mebî', *tayinle taayyüne elverişli olup akit esnasında muayyen hale getirilmiş malı* (aynı); semen ise, *akit esnasında tayinle taayyün etmeyen ve akdin varlığıyla birlikte kişinin (müşterinin) zimmetinde deyn olarak sabit olan satım bedelini* ifade etmektedir. Buna göre, semen olma niteliği, yalnızca paralar ile müşterinin zimmetinde deyn olarak bulunan mislî mallar (muayyen olmayan mislî mallar) bakımından; mebî' olma niteliği ise kıyemî mallar ile muayyen mislî mallar bakımından söz konusudur.

Hanefî hukuk düşüncesinde mebî'in, akdin varlığı kendi varlığına bağlı olan esas unsur/şart olarak görülmesine karşılık semen, akdin varlığıyla birlikte açığa çıkan bir sonuç olarak görülmektedir. Bu sebeptendir ki, dış dünyada mevcut olma, satım esnasında satıcının mülkünde olma ve teslim elverişli olma şartları mebî'e özgü olup semen için söz konusu değildir. Esasen Hanefî literatürde mebî'in, akdin konusu/*el-ma'kûd aleyh/akdin üzerine kurulu olduğu şey*; semenin de, kendisi

⁷⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/218-219; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/276. Kabzdan önce satımın meşruiyeti ile ayn-deyn ayrımı arasındaki ilişki hakkında ayrıca bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 15/140.

⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/9-10; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/218-219; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/479-480; Bâbertî, "el-Inâye", 6/481; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/197.

⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/9-10; Merğînânî, "el-Hidâye", 6/479-480; İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-burhânî*, 6/276; Bâbertî, "el-Inâye", 6/481; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/198.

aracılığıyla satın alım işleminin yapıldığı şey anlamına gelmek üzere *el-ma'kûd bih* olarak ifade edilmesi de aynı ayrımın bir sonucudur.

Haneî hukuk düşüncesinde mebî' ve semenin tayininde, ilki *mübâdeleye konu malların niteliği* ve ikincisi de *irade beyanının biçimsel formu* olmak üzere iki farklı ölçüt belirleyicidir. Para ile para dışındaki bir mal mübâdele edildiğinde, irade beyanının biçimsel formundan tümüyle bağımsız olarak para her durumda semen, karşı mal mebî'dir. Dolayısıyla mübâdelenin hukukî varlığı ve geçerliliği bakımından mebî'e özgü şartları taşınması gereken bedel, para değil, karşı maldır. Bu durum, paraların tayinle taayyün etmemesinin bir sonucudur. Kıyemî veya mislî muayyen malın yine kıyemî veya mislî muayyen malla (aynın aynla) mübâdelesinde de, irade beyanının biçimsel formunun belirleyici bir işlevi bulunmamaktadır. Bu türden mübâdelelerde karşılıklı bedellerden her biri mebî' konumundadır. Kıyemî veya mislî muayyen malın muayyen olmayan mislî malla (aynın deynle) mübâdelesinde ise irade beyanının biçimsel formu belirleyicidir. Bu türden mübâdelelerde muayyen mal mebî', muayyen olmayan mislî mal semen olarak tayin edildiğinde akit meşru; tam tersi durumda ise, selem olarak gerçekleştirilmemesi halinde akit, meşru değildir.

Küme halde bulunan mallardan bir kısmının satıma konu edilmesi durumunda, ferden tayinin zorunlu olup olmaması bakımından kıyemî mallar ile mislî mallar arasında fark bulunmaktadır. Sözü edilen satım türünde, küme içinden satıma konu edilen kıyemî malların ferden tayini zorunlu iken, küme içinden satıma konu edilen misli malların ferden değil miktar/birim tayini, akdin meşruiyeti için yeterlidir.

Kabzdan önce satımının meşruiyeti bakımından mebî' ile semen arasında fark bulunmaktadır. Menkûl olmayan mallar hariç, kabzdan önce mebî'in satımı meşru değildir. Buna karşılık semenin satımı ise, müşteriye satımıyla sınırlı olmak koşuluyla, meşrudur. Kabzdan önce satımın meşruiyeti bakımından açığa çıkan bu farklılık, mebî'in ayn, semenin ise deyn olması sebebiyledir. Çünkü satın alınan ayn üzerindeki mülkiyetin ancak kabz ile istikrar bulmasına karşılık, deyn üzerindeki mülkiyet akitle istikrar bulmaktadır. Bu, kabzdan önce aynın helâkının tasavvur edilebiliyor olmasına karşılık, semenin/deynin helâkının tasavvur edilemiyor olmasının bir sonucudur.

KAYNAKÇA

- Abdülazîz el-Buhârî, Alâuddîn b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfü'l-esrâr 'an Uşûli Fahri'l-İslâm el-Pezdevî*. 4 Cilt. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Apaydın, H. Yunus, "Kabz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/45-49. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Aybakan, Bilal. "Mebî'". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/212-214. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aybakan, Bilal. "Trampa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/305-306. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Aydın, M. Akif. "Deyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/266-268. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *el-Binâye fî şerhi'l-hidâye*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1990.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-Mısırî. "el-Inâye Şerhu'l-Hidâye". *Fethu'l-ğadîr*. İbnü'l-Hümâm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Debûsî, Ebû Zeyd Ubeydullâh b. Umer b. İsâ. *Takvîmü'l-edille fî usûli'l-fikh*, 3. Baskı, Thk. Halîl Muhyiddîn el-Meys. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016.
- Gözübenli, Beşir. "Semen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/465-467. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Haddâd, Ebû Bekr Alî b. Muhammed. *el-Cevheratü'n-neyyira şerhu muhtasari'l-Kudûrî fî furû'l-haneîyye*. 2 Cilt. Thk. İlyas Kaplan. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 2006.
- Haskefî, Muhammed b. Alî b. Abdirrahmân b. Muhammed. *ed-Durru'l-muhtâr şerhu tenvîri'l-ebşâr*. Thk. Abdulmun'im Halîl İbrâhîm. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 10 Cilt. Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Alî Muhammed Muavvid. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî. *el-Muğnî*. 15 Cilt. Thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî - Abdulfettâh Muhammed el-Hulv. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1417/1997.
- İbn Mâze, Burhânuddîd Ebu'l-Ma'âlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî. *el-Muhîtu'l-burhânî fî'l-fikhî'n-Nu'mânî*. 9 cilt. Thk. Abdülkerîm Sâmi el-Cündî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dakâik*. 9 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-ğadîr*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Karaman, Hayreddin. "Ayn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/257-258. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. 10 cilt. Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Alî Muhammed Muavvid. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Mergînânî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl. "el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mubtedî". *Fethu'l-ğadîr*. İbnü'l-Hümâm. 10. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

Semerkindî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuḥfetü'l-fukahâ'*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Siğnâkî, Husâmüddîn Huseyn b. Alî b. Haccâc el-Buhârî. *el-Kâfî şerhu'l-Pezdevî*. 5 Cilt. Thk. Fahrüddîn Seyyid Muhammed Kânit. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2001.